

Hrvatski medicinski časopisi i standardi dobre uređivačke prakse: analiza uputa autorima

Škorić, Lea; Petrak, Jelka

Source / Izvornik: *Liječnički vjesnik*, 2017, 139, 204 - 210

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:105:898920>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[Dr Med - University of Zagreb School of Medicine Digital Repository](#)

**HRVATSKI MEDICINSKI ČASOPISI
I STANDARDI DOBRE UREĐIVAČKE PRAKSE:
ANALIZA UPUTA AUTORIMA**

**CROATIAN MEDICAL JOURNALS AND STANDARDS FOR GOOD EDITING PRACTICE:
AN AUTHOR INSTRUCTIONS ANALYSIS**

LEA ŠKORIĆ, JELKA PETRAK*

Deskriptori: Časopisi – standardi, statistički podatci; Objavljivanje – etika, standardi; Izdavačka politika; Autorstvo – standardi; Autorsko pravo; Sukob interesa; Objavljivanje u otvorenom pristupu; Hrvatska

Sažetak. *Uvod.* Medicinski časopisi u uputama autorima očituju se o svim ključnim pitanjima pripreme rukopisa, autorstva i odgovornosti autora, prava autora i izdavača te prava uporabe pri čemu se uredništva najčešće pridržavaju međunarodno prihvaćenih preporuka, poput preporuka ICMJE-a. Cilj je ove analize utvrditi slijede li hrvatski medicinski časopisi takve međunarodne preporuke. *Metode.* Analiza je u lipnju 2016. obuhvatila 38 časopisa uključenih u kategoriju „Biomedicina i zdravstvo“ na portalu Hrčak. *Rezultati.* Rezultati su pokazali da 60% analiziranih časopisa spominje preporuke ICMJE-a u uputama autorima. Potpisano izjavu o autorstvu zahtijeva 47% analiziranih časopisa, pri čemu se 10 izrijeком poziva na kriterije ICMJE-a o autorstvu. Izjavu da rukopis nije prethodno objavljen, odnosno poslan drugom časopisu, zahtijeva 68% časopisa. Autori se moraju izjasniti postoji li stvarni ili potencijalni sukob interesa u 45% analiziranih časopisa. Prijenos autorskih prava na izdavača časopisa zahtijeva 45% časopisa. *Zaključak.* Sustavnijom primjenom preporuka glede odgovornosti autora i recenzenata te u probiru rukopisa, uredništva bi mogla povećati kvalitetu časopisa.

Descriptors: Periodicals as topic – standards, statistics and numerical data; Publishing – ethics, standards; Journalism, medical – standards; Editorial policies; Authorship – standards; Copyright; Conflict of interest; Open access publishing; Croatia

Summary. *Background & aims.* Author instructions in medical journals inform on key elements of the manuscript preparation and submission, authorship and author responsibilities, copyright, permissions for use etc. In most cases, the publishers are following the international recommendations, like those of ICMJE. The aim of this study was to find to what extent the Croatian medical journals follow these recommendations. *Methods.* The sample included 38 journals listed in the biomedical and health care category at the national open access platform Hrčak. The analysis was done in June 2016. *Results.* The results showed that 60% of the analysed journals mentioned ICMJE recommendations in their author instructions. The signed statement of authorship is required by 47% of journals while half of them mentioned the ICMJE authorship criteria explicitly. Authors are asked to confirm that the submitted manuscript has not already been published or submitted to another journal by 68% of journals. A statement on disclosure of conflicts of interests was found in 45% of guidelines. Transfer of copyright is required by 45% of journals. *Conclusion.* Strict adherence to the international recommendations regarding authorship, peer review and manuscript selection could increase the quality of journals.

Liječ Vjesn 2017;139:204–210

Medicinski časopisi glavna su poveznica medicinske znanosti i prakse, a radovi koje oni objavljuju utječu i na kliničke i javnozdravstvene postupke i na društvena stajališta o medicinskim fenomenima.¹ Broj radova koje medicinski časopisi objavljuju neprekidno raste, a zorno to pokazuje i PubMed u kojem se ukupan broj indeksiranih članaka u samo pet godina, između 2010. i 2015., povećao za 25%.²

Ta eksplozija objavljenih radova jednim se dijelom može objasniti intenzivnom istraživačkom aktivnošću u svim područjima medicine. No za taj rast postoje i drugi razlozi, ne strogo znanstvene naravi. Prije svega to je sustav zapošljavanja, napredovanja i nagrađivanja znanstvenika te osiguravanja financijske potpore istraživačkim projektima.³ Glavna kriterija temelji se na broju objavljenih radova i odjeku koji su ostvarili u znanstvenoj zajednici. Trka za objavljivanjem ubrzava se toliko da neki autori drže kako se „članci pišu kako bi se objavili, a ne čitali“,⁴ odnosno da „zadovoljavaju potrebe njihovih autora, a ne čitatelja“.⁵

Ne povećava se, međutim, samo broj radova. Povećava se i broj autora koji te radove potpisuju. Iako to ovisi o vrsti rada i o području kojem časopis pripada,⁶ općenito se broj autora po članku u medicinskim časopisima znatno povećao posljednjih nekoliko desetljeća.⁷ I za tu se pojavnost razlozi mogu pronaći u složenosti medicinskih istraživanja, odnosno porastu broja članova istraživačkih timova različitih znanja i vještina (klinički pokusi, primjerice). Neki autori napominju, međutim, da i ovdje važnu ulogu imaju kriteriji za akademsko napredovanje, kriteriji za pribavljanje novca za istraživanje, utjecaj investitora i sl.⁸

* Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Središnja medicinska knjižnica (prof. dr. sc. Lea Škorić; prof. dr. sc. Jelka Petrak)

Adresa za dopisivanje: J. Petrak, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Središnja medicinska knjižnica, Šalata 3, 10000 Zagreb, e-mail: petrak@mef.hr

Primljeno 4. travnja 2017., prihvaćeno 24. srpnja 2017.

Uredništva medicinskih časopisa imaju u navedenom kontekstu sve veću odgovornost, jednaku onoj autora objavljenih radova. Autori odgovaraju za korektnost i transparentnost izvješćivanja te izbjegavanje netočnih, selektivnih ili dvojbenih nalaza, dok urednici odgovaraju za kvalitetu radova i integritet procesa objavljivanja.⁹ Procesu probira kvalitetnih rukopisa temeljem njihove izvornosti i kvalitete podastrih dokaza te složenim etičkim aspektima objavljivanja poklanja se sve veća pozornost. Radi toga su različita međunarodna tijela izradila dokumente koji podrobno razmatraju ta pitanja i donose preporuke. Tako, primjerice, COPE (engl. *Committee on Publication Ethics*) donosi preporuke i standarde kojih bi se uredništva časopisa i njihovi izdavači trebali pridržavati pri rješavanju etičkih aspekata objavljivanja, poglavito u slučajevima kršenja načela znanstvene čestitosti.¹⁰ EASE (engl. *European Association of Science Editors*) u svojim zlatnim pravilima za urednike znanstvenih časopisa navodi, između ostaloga, pozornost koju treba posvetiti etičkim pitanjima, poglavito plagiranju, sukobu interesa, pitanjima autorstva, zaštite intelektualnog vlasništva itd. Spominju se i upute autorima koje bi trebale biti jednostavne i razumljive te se redovito dopunjavati i ažurirati.¹¹

Postoje međunarodne udruge koje donose preporuke usmjerene na medicinske časopise. Tako, primjerice, *World Association of Medical Editors* (WAME) u svojim preporukama za pridržavanje etičkih načela u objavljivanju navodi osnovna načela recenzijskog postupka, kriterije autorstva te zadaće urednika u odabiru rukopisa, u slučaju plagijata i u odnosima sa sponzorima.¹² Smjernice dobre prakse u objavljivanju (engl. *Good Publication Practice – GPP*) izrađuje *International Society for Medical Publication Professionals* i na snazi je treća verzija objavljena 2015. godine.¹³ Posebnost tih preporuka odnosi se na postupanje s radovima koje su financirale ili poduprle tvrtke što proizvode lijekove i medicinska pomagala.¹⁴ Mreža Equator (engl. *Enhancing the Quality and Transparency of Health Research*) okuplja urednike medicinskih časopisa, recenzente, predstavnike financijskih tijela, autore kliničkih smjernica itd. radi poboljšanja načina izvješćivanja i kvalitete znanstvenih radova.¹⁵ Mogu se spomenuti i smjernice za izvješćivanje o rezultatima pojedinih tipova kliničkih studija, poput smjernica CONSORT (za randomizirana klinička ispitivanja), PRISMA (za sustavne preglede) ili CARE (za prikaze slučajeva).

Najutjecajnije i najšire prihvaćene su preporuke Međunarodnog odbora urednika medicinskih časopisa (engl. *International Committee of Medical Journal Editors*, u daljnjem tekstu ICMJE).¹⁶ ICMJE je neovisno tijelo koje daje preporuke za objavljivanje rezultata biomedicinskih istraživanja i tema povezanih sa zdravljem u medicinskim časopisima. Odbor je osnovan 1978. godine i čine ga urednici 14 općemedicinskih časopisa iz različitih zemalja te po jedan predstavnik američke Nacionalne medicinske knjižnice (NLM) i WAME. Svoje jednoobrazne, izjednačene preporuke za pripremu rukopisa za objavljivanje u biomedicinskim časopisima (engl. *Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals*) ICMJE je objavio 1979. godine kako bi se „pomoglo autorima, urednicima i ostalima uključenim u postupak recenzije i objavljivanja da izrade, objave i distribuiraju točne, jasne i nepristrane članke u medicinskim časopisima“¹⁷ i time potaknulo standardizaciju uputa za pripremu rukopisa u medicinskim časopisima. Dokument je mijenjan nekoliko puta, a posljednje preinake objavljene su 2016. godine. Dokument sada nosi naslov *Re-*

commendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly work in Medical Journals.¹⁸ Preporuke obuhvaćaju sve važne aspekte pripreme i objavljivanja medicinskog članka uključujući kriterije autorstva, recenzije, odgovornog provođenja istraživanja, konflikta interesa, registriranja kliničkog pokusa, dobre uređivačke prakse, odnosa između urednika i vlasnika časopisa, zaštite prava pojedinaca uključenih u medicinska istraživanja, elektoničkog objavljivanja i drugo. Preporuke je prihvatilo više od 2500 medicinskih časopisa.¹⁹ ICMJE ističe da su preporuke namijenjene poglavito autorima te da moraju biti sastavni dio uputa autorima.

Medicinski časopisi svoje upute autorima prilagođavaju zahtjevima međunarodnih organizacija, poput ICMJE-a. Upute trebaju sadržavati sve informacije o bitnim sastavnicama dobre organizacije teksta te moraju autore obavještavati o svrsi i cilju časopisa, vrsti i strukturi članaka koje časopis objavljuje, recenzijskom postupku, etičkim pitanjima te dokumentima koji se moraju popuniti pri slanju/prihvatanju rukopisa.²⁰ Ocjenjujući rukopis, recenzenti vrlo često ocjenjuju i razinu do koje su se autori pridržavali objavljenih uputa.

Rezultati nekoliko recentnijih analiza uputa autorima u medicinskim časopisima pokazuju da im u velikom broju slučajeva urednici ne pridaju previše pozornosti te da se u više od polovice analiziranih uputa ne navodi kojih se preporuka i standarda autori trebaju pridržavati u pripremi rukopisa,²¹ zatim da u uputama autorima nema eksplicitnih odredaba o autorstvu, sukobu interesa (suradnja s industrijom, primjerice), otvorenom pristupu i sl.^{19,20} Nedavno istraživanje uputa autorima hrvatskih znanstvenih časopisa obuhvatilo je i medicinske časopise u javnom otvorenom pristupu. Ispitivala se zastupljenost etičkih smjernica i preporuka, a rezultati su pokazali da ih upute autorima uopće ne sadržavaju ili su one nedostatne.²²

Cilj

Ova analiza uputa autorima hrvatskih medicinskih časopisa imala je prije svega cilj otkriti na koji su način određeni autorstvo i odgovornost autora, je li vidljiva politika časopisa glede autorskih prava i jesu li autori obaviješteni o načinu pristupa radovima nakon objavljivanja. Konačno, analiza je trebala odgovoriti na pitanje slijede li ispitivani časopisi međunarodne preporuke, poglavito one ICMJE-a i je li to u uputama autorima eksplicitno navedeno.

Metode

Podatci su prikupljeni u travnju, a analiza je provedena u prvoj polovici lipnja 2016. godine. Obuhvatila je časopise dostupne na portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske Hrčak²³ koji su uključeni u kategoriju „Biomedicina i zdravstvo“. Hrčak je upotrijebljen kao izvor podataka zbog barem dva razloga. Sukladno Kriterijima za financijsku potporu znanstvenim časopisima i časopisima za popularizaciju znanosti Ministarstva znanosti i obrazovanja RH, nuždan uvjet za financiranje jest „besplatna dostupnost na Portalu hrvatskih znanstvenih časopisa Hrčak cjelovitog opsega jedinog broja istodobno s tiskanim izdanjem“.²⁴ Pretpostavili smo, stoga, da su na Portalu zastupljeni svi aktivni, recenzirani hrvatski medicinski časopisi. Drugi razlog jest dostupnost uputa autorima i osnova izdavačke politike svakog uključenog časopisa, što je osiguravalo jednoobraznost podataka za analizu. U kategoriju „Biomedicina i zdravstvo“ bilo je uključeno 58 časopisa. Jedan od njih prestao je

izlaziti, a 12 ih je bilo u tzv. neaktivnom statusu, što znači da je od objave posljednjeg broja na Hrčku prošlo više od 13 mjeseci. Te časopise odlučili smo ne uvrstiti u ispitivanje, uz tri izuzetka. Iako su posljednji dostupni sveščići časopisa *Gynaecologia et perinatologia*, *Liječnički vjesnik* i *Psychiatria Danubina* na Hrčku objavljeni 2011. godine, uključili smo ih u ispitivanje i zbog njihova ugleda u hrvatskoj medicinskoj zajednici i zbog dostupnosti cjelovitih tekstova članaka na *web*-stranicama svakog od njih. (Opravdanost ove iznimke pokazuje i činjenica da su dva od tri navedena časopisa do početka 2017. godine ponovo aktivirala svoj status na Hrčku.) Uvidom u sažete izdavačke ciljeve preostalih 47 časopisa dostupnih na Portalu, iz daljnje analize isključili smo još 9 naslova. Šest ih medicinsku problematiku dotiče rubno ili povremeno, dva smo naslova izlučili stoga što ne objavljuju izvorne znanstvene članke, a jedan jer je poglavito službeno glasilo jedne akademske ustanove te objavljuje radove prema posebnim kriterijima. Konačni popis obuhvatio je 38 naslova (tablica 1.).

Nakon odabira časopisa prišli smo analizi njihovih uputa autorima. Upute se u elektroničkom obliku nalaze na Hrčku, na naslovnoj stranici svakoga pojedinog časopisa, i to uglavnom kao zasebne datoteke. Te datoteke presnimljene su i pohranjene za analizu. Iz uputa autorima izdvojene su informacije o uredničkim smjernicama glede primjene preporuka ICMJE-a, definicije autorstva i potpisa odgovarajućih izvjava, izvornosti rada, sukoba interesa, autorskih prava te otvorenog pristupa. Zasebno smo, također, provjerili prisutnost svakog časopisa na službenom popisu ICMJE-a kojim su obuhvaćeni časopisi koji slijede njihove preporuke. Kako su svi analizirani časopisi besplatno javno pri-

stupni, to smo pretražili i njihovu zastupljenost u Međunarodnom mrežnom direktoriju DOAJ (engl. *Directory of Open Access Journals*) koji osigurava pristup recenziranim časopisima u slobodnome, besplatnom pristupu te u bazi podataka SHERPA/RoMEO koja donosi informacije o politici pojedinih znanstvenih časopisa glede autorskih prava i mogućnosti samoarhiviranja digitalnih inačica objavljenih članaka na autorskim mrežnim stranicama, institucijskim repozitorijima, društvenim mrežama itd.^{25,26} Zastupljenost u tim izvorima važna je u kontekstu provjere vjerodostojnosti uređivačke politike glede podupiranja politike otvorenog pristupa znanstvenim informacijama te poštovanja prava autora i izdavača. Oba izvora pregledana su u travnju 2016. godine. Treba spomenuti da je 2014. godine radi povećanja kvalitete i točnosti informacija DOAJ pokrenuo proces ponovne prijave časopisa za indeksiranje u toj bazi. U svibnju 2016. godine stoga je iz baze uklonjeno oko 3300 časopisa koji nisu ispunili nove kriterije ili su propustili ponovo se prijaviti.²⁷ Kontrolnim pregledom baze utvrdili smo da je dio naših časopisa obuhvaćen tim procesom, ali većina je ipak naknadno obavila ponovnu registraciju pa smo se u analizi koristili originalnim rezultatima pretrage iz travnja.

Podatke iz svih uključenih izvora zasebno su prikupljale obje autorice, a dvojbe su razriješene zajedničkom kontrolom.

Rezultati

Preporuke ICMJE-a

Preporuke ICMJE-a spominju se u uputama autorima 23-ju analiziranih časopisa (60%). U 19 časopisa navodi se kako rukopis treba pripremiti u skladu s preporukama ICMJE-a, pri čemu manji broj časopisa (pet) autorima pruža opširnu i sveobuhvatnu podlogu za pripremu rukopisa, temeljenu na posljednjoj verziji tih preporuka, a pretežiti dio autore upućuje na *web*-adresu gdje se preporuke mogu pronaći u originalnoj verziji. U četiri časopisa preporuke ICMJE-a spominju se samo u dijelu uputa koji se odnosi na način navođenja i organizaciju literature, pri čemu se upućuje na petu verziju preporuka za pripremu rukopisa koje je ICMJE objavio 1997. godine.²⁸

Na službenom popisu časopisa koji slijede preporuke ICMJE-a nalazi se 6 analiziranih časopisa (*Acta stomatologica Croatica*, *Biochemia medica*, *Bulletin of the International Association of Paleodontology*, *Croatian Medical Journal*, *Liječnički vjesnik*, *Paediatrica Croatica*).²⁹

Umjesto preporuka ICMJE-a neki se časopisi koriste smjernicama drugih odgovarajućih strukovnih udruženja. Tako *Kineziologija* navodi da se rukopisi pripremaju prema *Publication Manual of the American Psychological Society*,³⁰ a *Periodicum biologorum* poziva se na *ARRIVE Guidelines* (engl. *Animal Research: Reporting of In Vivo Experiments*).³¹

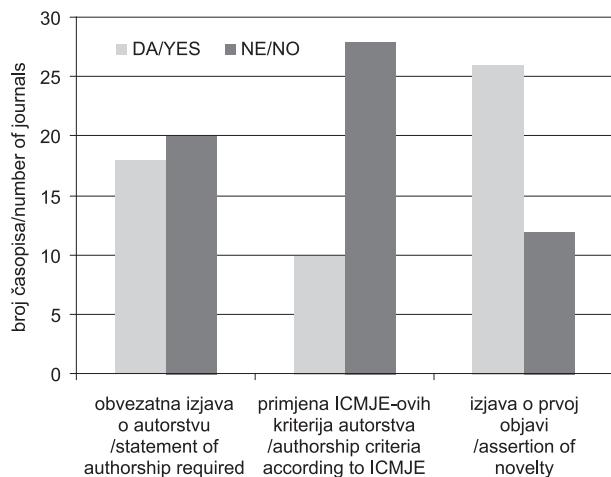
Autorstvo i izvornost rada

Prema preporukama ICMJE-a, autorstvo se temelji na četiri kriterija:

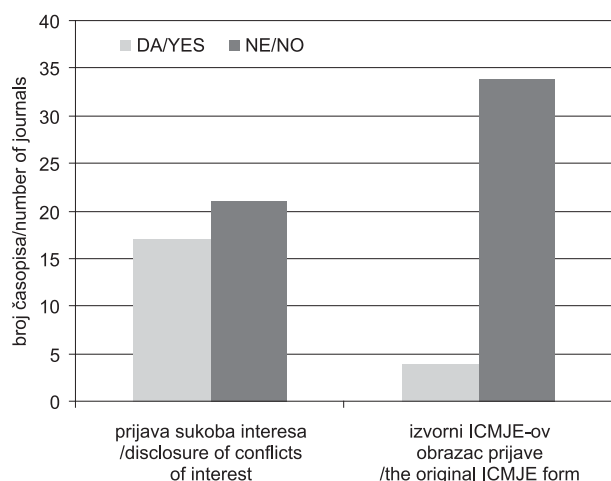
- znatnom doprinosu zamisli ili nacrtu rada, prikupljanju, analizi i interpretaciji podataka u radu
- pisanju rada ili njegovoj kritičkoj preradbi prije objavljivanja
- odobravanju konačne verzije rada neposredno prije objave
- preuzimanju odgovornosti za sve aspekte rada kojima se pruža jamstvo da su pitanja koja se odnose na točnost ili integritet bilo kojeg dijela rada na pravi način istražena i razriješena.¹⁸

Tablica 1. Popis analiziranih medicinskih časopisa
Table 1. List of analysed medical journals

Acta Chirurgica Croatica
Acta Clinica Croatica
Acta Dermatovenerologica Croatica
Acta Medica Croatica
Acta Medico-historica Adriatica
Acta Pharmaceutica
Acta Stomatologica Croatica
Alcoholism
Arhiv za higijenu rada i toksikologiju
Biochemia Medica
Bulletin of the International Association of Paleodontology
Cardiologia Croatica
Collegium Antropologicum
Croatian Medical Journal
Croatia Chemica Acta
Fizikalna i rehabilitacijska medicina
Glasnik pulske bolnice
Gynecologia et Perinatologia
Hrana u zdravlju i bolesti
Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja
Hrvatski športskomedicinski vjesnik
Infektološki glasnik
JAHHR – European Journal of Bioethics
Kineziologija
Liječnički vjesnik
Medica Jadertina
Medicina Familiaris Croatica
Medicina Fluminensis
Medicus
Medix
Paediatrica Croatica
Periodicum Biologorum
Psychiatria Danubina
Reumatizam
Sestrinski glasnik
Signa vitae
Socijalna psihijatrija
South European Journal of Orthodontics and Dentofacial Research

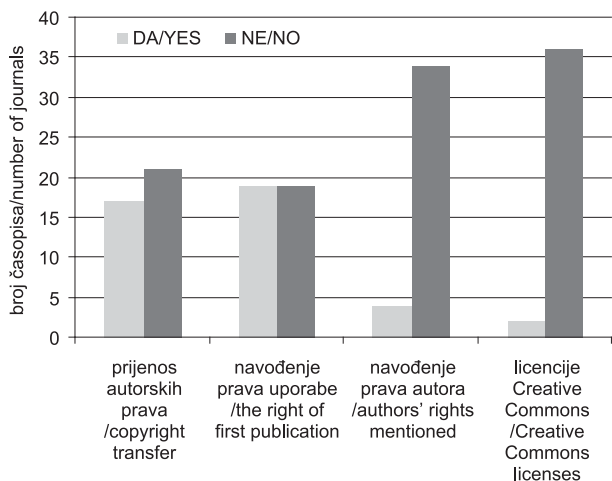

Slika 1. Autorstvo i izvornost objave
Figure 1. Authorship and originality

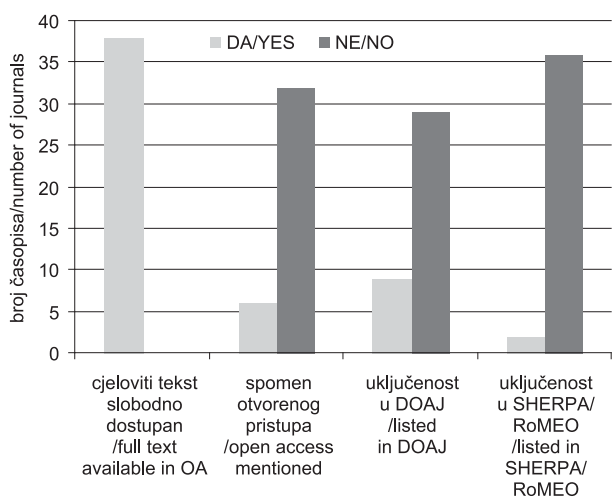

Slika 2. Prijava sukoba interesa
Figure 2. Disclosure of conflict of interest

Potpisanu izjavu o autorstvu zahtijeva 18 analiziranih časopisa (47%) pri čemu dvanaest časopisa traži da se izjava o autorstvu dostavi kao dio popratnog pisma. Ona u najvećem broju slučajeva sadržava potvrdu da su svi autori pročitali rukopis i da su s njime suglasni. Tu izjavu moraju najčešće potpisati svi autori. Izjavu o autorstvu u obliku *web*-obrasca ima 5 časopisa i ona se popunjava pri slanju rukopisa (3 časopisa), odnosno nakon završenoga recenzijskog postupka, a prije objavljivanja (2 časopisa). U jednom časopisu izjava o autorstvu sastavni je dio dokumenta u elektroničkom obliku kojim se reguliraju i ostala pitanja između uredništva i autora (prijenos autorskih prava, sukob interesa itd.). Na kriterije ICMJE-a sukladno kojima se određuje autorstvo izrijeckom se poziva 10 časopisa, ali samo 4 časopisa detaljnije obrazlažu pojam autorstva prema preporukama ICMJE-a. Dva od njih traže da svaki autor naveden u članku mora opisati osobni doprinos u nastanku članka, dok se u uputama autorima jednog časopisa naglašava da urednik ima pravo tražiti od autora da objasne vlastiti doprinos. Zanimljivo je da jedno uredništvo zahtijeva i suglasnost, prešutnu ili eksplicitnu, ustanove u kojoj je istraživanje provedeno.

Slika 3. Autorskopravna pitanja
Figure 3. Copyright issues

Slika 4. Otvoreni pristup
Figure 4. Open Access

Izjavu da rukopis nije prethodno objavljen, odnosno da istodobno nije poslan drugom časopisu na razmatranje, traži 26 časopisa (68%). Ta je izjava najčešće dijelom popratnog pisma uredništvu. Neki analizirani časopisi izrijeckom dopuštaju prethodnu objavu rukopisa kao dijela kvalifikacijskog rada, kao kongresnog sažetka ili dijela javnog predavanja. U tri se časopisa, ako rukopis sadržava rezultate koji su već negdje dijelom objavljeni, kao uvjet navodi dopuštenje prvog izdavača (slika 1.).

ICMJE u svojim preporukama spominje i tzv. sekundarnu objavu i navodi uvjete pod kojima je ona prihvatljiva.¹⁸ Taj oblik objavljivanja u svojim uputama spominju tri časopisa. Dva navode da se određeni rad prihvaćen za objavu može objaviti i drugdje uz dopuštenje uredništva. Samo jedan časopis detaljno opisuje prihvatljivost sekundarne objave u skladu s preporukama ICMJE-a.

Sukob interesa

Prema uputama autorima 17 analiziranih časopisa (45%), autori se moraju izjasniti postoji li stvarni ili potencijalni sukob interesa koji je mogao utjecati na analizu i interpretaciju rezultata istraživanja, odnosno na pripremu i objavu

rukopisa. Ta je izjava najčešće sastavni dio popratnog pisma uredništvu, dok 4 časopisa zahtijevaju popunjavanje obrasca ICMJE-a o sukobu interesa koji je mrežno dostupan (slika 2.).

Tri časopisa traže da se autori pridržavaju najviših etičkih standarda i smjernica, što bi moglo podrazumijevati i sukob interesa, ali se on ne spominje eksplicitno.

Autorska prava, prava izdavača i otvoreni pristup

Prijenos autorskih prava na izdavača časopisa izriječno zahtijeva 17 časopisa (45%), pri čemu se u slučaju dvaju časopisa to odnosi samo na pravo prve objave rada. U uputama autorima jednog časopisa navodi se da će objavljeni radovi biti zaštićeni autorskim pravom, no nije razvidno tko će biti nositelj tog prava – časopis ili autor. Za prijenos autorskih prava autori jamče potpisom u 8 časopisa. To je sastavni dio popratnog pisma (4 časopisa) ili zasebni obrazac koji se nalazi na mrežnim stranicama određenog časopisa (4 časopisa).

Samo četiri časopisa uputama autorima osvrću se posebno na autorska prava. Autorima se dopušta besplatna uporaba cjelovitih tekstova radova u osobne i obrazovne svrhe, a u jednom slučaju to se pravo dodatno odnosi na sekundarnu objavu. Prava krajnjih korisnika 19 časopisa navodi u svojevrsnom impresumu koji se može naći na početnoj stranici svakoga časopisa na portalu. Najčešće se dopušta besplatna uporaba cjelovitih tekstova radova u osobne i edukacijske svrhe, pri čemu se moraju poštovati autorska prava autora i izdavača. Ostale oblike uporabe, uključujući i komercijalnu, časopisi uvjetuju odobrenjem izdavača. Valja spomenuti navod jednog časopisa prema kojem su cjeloviti tekstovi članaka besplatno dostupni „svim zdravstvenim profesionalcima uz dokaz da to zaista jesu“.

Samo dva časopisa spominju autorskopravne licencije *Creative Commons* (slika 3.).³²

Cjeloviti tekstovi objavljenih članaka iz svih analiziranih časopisa besplatno su dostupni na portalu Hrčak i/ili na mrežnim stranicama časopisa. O tome, međutim, potencijalne autore u uputama koje su im namijenjene obavještava samo 6 časopisa (16%).

U međunarodnoj bazi *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) koja indeksira i osigurava besplatni pristup člancima iz recenziranih časopisa otvorenog pristupa²⁵ nalazi se 9 analiziranih časopisa (24%). U bazi podataka SHERPA/RoMEO koja osigurava uvid u politiku pojedinih časopisa glede autorskih prava te mogućeg arhiviranja i javnog pristupa arhiviranim inačicama članaka nalaze se samo 2 analizirana časopisa (slika 4.).²⁶

Rasprava

Rezultati analize uputa autorima odabranih hrvatskih medicinskih časopisa pokazuju da u njima prevladavaju tehničke upute za pisanje i pripremu rukopisa, a da su drugi, u današnjem okruženju važni aspekti, nedostavno zastupljeni. Posebno se to odnosi na pojam autorstva, koji se prema našoj analizi detaljno obrazlaže u uputama autorima samo četiriju časopisa, dok preporuke ICMJE-a u tom pogledu slijedi ukupno 10 časopisa (26%). Iako su i drugi autori utvrdili da 14% analiziranoga međunarodnog korpusa medicinskih časopisa ne daje upute o autorstvu, izuzev one da se svi autori moraju složiti s rukopisom članka, a da ih samo 29% slijedi preporuke ICMJE-a glede određenja autorstva,³³ naši rezultati daju nam osnovu za tvrdnju da se pitanju autorstva ne pridaje dovoljno pozornosti. Iako odluku o tome tko će biti autor nekog rada ne donosi urednik časopisa kojem je

rad poslan,³⁴ učestala pojava autora duhova i tzv. počasnih autora⁸ trebala bi potaknuti uredništva medicinskih časopisa na što pomnije određivanje autorstva, na opis doprinosa pojedinih autora te na potpisivanje izjave o autorstvu. Preporuke ICMJE-a za to su pouzdan predložak.

Sukob interesa jedna je od najzastupljenijih tema u raspravama koje se vode o objavljanju u području biomedicine.³⁵ Ona se podjednako odnosi na autore, kao i na recenzente i urednike medicinskih časopisa. Poglavitno pomno promatra se tema objavljanja radova proizašlih iz istraživanja koja financiraju privatne kompanije, poput farmaceutske industrije.^{14,19} Prema preporukama ICMJE-a, autori su odgovorni za znanstvenu čestitost, stručnu, znanstvenu i financijsku neovisnost provedenog istraživanja. Stoga svi autori moraju prilikom slanja rukopisa prijaviti sve financijske i osobne odnose s drugim osobama ili organizacijama koje bi neprimjereno mogle utjecati na rezultate opisane u rukopisu. Primjeri potencijalnog sukoba interesa jesu, primjerice, konzultantski honorari, dioničarstvo, plaćena vještačenja, subvencije ili drugi oblici financiranja autora. Ako nema sukoba interesa, onda je potrebno u tekstu rukopisa to izriječno potvrditi. Sukobi interesa mogu se pojaviti i iz drugih razloga, kao što su osobni odnosi ili suparništvo, akademsko natjecanje i intelektualna uvjerenja. ICMJE je oblikovao poseban obrazac čijim se ispunjavanjem isključuje mogući sukob interesa.³⁶ Oko polovice časopisa u našem uzorku traži izjavu autora o mogućem sukobu interesa, dok ih samo četiri rabe obrazac ICMJE-a. Sva četiri časopisa uključila su u svoje upute autorima sve glavne odredbe preporuka ICMJE-a. Mislimo da bi hrvatski medicinski časopisi, poglavito oni koji objavljuju rezultate znanstvenih istraživanja, trebali prihvatiti preporuke ICMJE-a koje se tiču sukoba interesa.

U svojoj analizi nismo se posebno osvrnuli na očitovanje uredništava časopisa o rukopisima koji prikazuju rezultate kliničkih pokusa iako smo taj podatak uočili u uputama autorima nekih časopisa. Registraciju kliničkih ispitivanja kao preduvjet primanja članka u časopis spominju 3 časopisa. Pri tome se pozivaju na preporuke ICMJE-a¹⁸ koje navode da „registracija kliničkog pokusa u javno dostupnom registru mora biti obavljena u vrijeme ili prije uključivanja prvog bolesnika u ispitivanje“. Tu preporuku trebali bi slijediti svi časopisi navedeni na popisu časopisa koji slijede politiku ICMJE-a.²⁸ Pitanje je, međutim, koliko se rezultata kliničkih pokusa objavljuje u hrvatskim časopisima iako je u javno dostupnom registru *ClinicalTrials.gov*³⁷ vidljivo da je iz Hrvatske trenutačno registrirano 130 kliničkih pokusa koji novače pacijente, odnosno 90 koji su u tijeku.

U preporukama ICMJE-a navodi se da medicinski časopisi mogu zahtijevati prijenos autorskih prava na časopis te da se taj prijenos može odnositi na sav sadržaj koji časopis objavljuje ili samo na jedan dio.¹⁸ Oko polovice analiziranih časopisa u našem istraživanju prakticira pravo prijenosa autorskih prava na izdavača. Potpisivanje sporazuma/ugovora o prijenosu prava na izdavača (engl. *Copyright Transfer Agreement*) traže izdavači samo 8 analiziranih časopisa. Izdavači time zadržavaju ekskluzivno pravo reprodukcije, distribucije, javne objave, preradbe, naplaćivanja uporabe objavljenih djela i sl. Takvi ugovori ograničavaju autoru slobodnu distribuciju rada kolegama, uporabu vlastitog rada u nastavi, objavu dijelova rada u budućim publikacijama, uporabu grafičkih prikaza, objavu dijela rada ili cijelog rada, npr., na svojim *web*-stranicama, pohranu rada u repozitorij i sl. Za svaku takvu aktivnost autor mora tražiti izdavačevo dopuštenje.³⁸

Postavlja se pitanje podupiru li onda naši časopisi prava autora da dijele svoje radove kako bi im povećali vidljivost i mogući odjek. Većina analiziranih časopisa (60%) dopušta uporabu objavljenih članaka u obrazovne i osobne svrhe, pri čemu se mora poštovati jedno od ključnih autorskih prava – navođenje bibliografskih podataka o objavljenom radu.

No u vrijeme kada medicinski časopisi uz tiskanu najčešće imaju i elektroničku inačicu, trajna pohrana i dostupnost objavljenih radova na mrežnim stranicama časopisa ili, što je za časopise s nedostatnom infrastrukturom i financijskim sredstvima bolje, u pouzdanim, javno dostupnim repozitorijima, ima ne samo arhivsko nego i aktivno značenje. Radovi su na taj način dostupniji široj zajednici i njihov odjek može biti jači.³⁹ Hrčak je, stoga, dobar model za ostvarenje javnog pristupa znanstvenim informacijama i medicinski časopisi trebali bi ga podupirati, između ostalog, i obavještavajući moguće autore o otvorenom pristupu i njegovim mogućnostima.⁴⁰ Svi su članci iz analiziranih časopisa besplatno dostupni na portalu Hrčak i/ili na vlastitim mrežnim stranicama i dio su nacionalne politike „omogućavanja učinkovitog prikupljanja i obrade te osiguranja trajnog i pouzdanog čuvanja i pristupa rezultatima istraživanja, uključujući otvoreni pristup znanstvenim i stručnim informacijama nastalim sredstvima javnog financiranja“.⁴¹ Otvoreni pristup, međutim, donosi promjene u autorsko-pravnom smislu, arhiviranju u institucionalne repozitorije i sl. Stoga bi mrežno dostupne članke iz naših medicinskih časopisa bilo poželjno obilježavati oznakama iz sustava licencija *Creative Commons* (CC).³² Taj se sustav, naime, poglavito zbog svoje međunarodne prepoznatljivosti, najčešće rabi za znanstvenu literaturu objavlvenu u otvorenom pristupu i za otvorene obrazovne sadržaje. CC-licencije korisnicima daju određena prava (pravo preinake, pravo distribucije, pravo umnožavanja i sl.), dok autori/davatelji licencija zadržavaju pravo po kojem ih korisnici priznaju i označavaju kao autora/e djela. Izdavači znanstvenih časopisa najčešće rabe licenciju CC BY 4.0 koju za znanstvenu literaturu objavlvenu u otvorenom pristupu zagovara i OASPA (engl. *Open Access Scholarly Publishing Association*). Po toj su licenciji dokumenti javno mrežno dostupni, mogu se dijeliti u bilo kojem formatu i adaptirati u bilo koju svrhu. Pri tome korisnik mora označiti autora, povezati dokument s licencijom te označiti svaku promjenu koju je unio u dokument.

S uvjetima uporabe moraju se složiti svi autori nekog rada pa i taj aspekt mora biti zastupljen u uputama autorima. O otvorenom pristupu objavljenim radovima svoje autore obavještava, međutim, samo petina analiziranih časopisa.

Zaključak

U Sarajevu je nedavno održan skup o pisanju i objavljivanju znanstvenih radova na kojem je donesena tzv. Sarajevska deklaracija.⁴² Deklaracija polazi od pretpostavke da su znanstveni časopisi koji izlaze u znanstveno slabije razvijenim zemljama izloženi većem riziku od objavljivanja znanstveno i etički neutemeljenih radova te drugim oblicima znanstvenog nepoštenja. Oni među njima koji su zastupljeni u međunarodnim bibliografskim bazama podataka meta su agresivnih autora koji iskorištavaju nedostatke uređivačke politike i tako narušavaju ugled časopisa. Deklaracija stoga potiče urednike da osnaže svoje uređivačke kriterije i usklade ih s međunarodnim preporukama. Pri tome se preporučuje u upute autorima uključiti ključne odredbe najnovijih inačica međunarodnih preporuka za pripremu i odabir rukopisa za objavljivanje.

Više od polovice hrvatskih biomedicinskih časopisa analiziranih u ovom radu spominje preporuke ICMJE-a, što pokazuje njihovu usmjerenost na poštovanje i primjenu međunarodno prihvaćenih standarda. No sudeći prema uputama autorima, najviše pozornosti posvećuje se formalnim aspektima pripreme rukopisa. Umjesto uporabe međunarodnih smjernica samo u formalne svrhe (poput uputa za uređivanje popisa literature), dosljednom primjenom preporuka glede probira rukopisa za objavljivanje te odgovornosti autora i recenzenata, uredništva bi mogla znatno povećati kvalitetu časopisa.

Osim toga, treba spomenuti da su zbog proračunske potpore elektroničke inačice svih analiziranih časopisa besplatno javno dostupne. Čini se, međutim, da se mogućnostima suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije izdavači ne koriste u dovoljnoj mjeri. Uključivanjem časopisa u međunarodne sustave, poput baza DOAJ i SHERPA/RoMEO, te poticanjem autora da dijele svoje članke putem repozitorija, akademskih društvenih mreža i sl., mogle bi se povećati vidljivost, čitanost, a i citiranost časopisa.

LITERATURA

1. Smith R. The trouble with medical journals. *J Roy Soc Med* 2006; 99:115–9.
2. PubMed [Internet]. Bethesda: National Library of Medicine (US). Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/>. Datum pristupa: 15. 12. 2016.
3. Olsen E. The number games. *Pediatr Radiol* 2016;46:4–5.
4. O'Donnell M. Why doctors don't read research papers: scientific papers are not written to disseminate information. *Br Med J* 2005;330:256.
5. Temchine M. The pressure to publish pushes down quality. *Nature* 2016;533:157.
6. Baek S, Yoon DY, Cho YK i sur. Trend toward an increase in authorship for leading radiology journals. *AJR Am J Roentgenol* 2015;205:924–8.
7. Tilak G, Prasad V, Jena AB. Authorship inflation in medical publications. *Inquiry* 2015;52:1–4.
8. Resnik DB, Tyler AM, Black JR, Kissling G. Authorship policies of scientific journals. *J Med Ethics* 2016;42:199–202.
9. Kleinert S, Wager E. Responsible research publication: international standards for authors. A position statement developed at the 2nd World Conference on Research Integrity, Singapore, July 22–24, 2010. U: Mayer T, Steneck N (ur.). *Promoting Research Integrity in a Global Environment*. Singapore: Imperial College Press; 2011, str. 317–28. Dostupno na: http://publicationethics.org/files/International%20standard_editors_for%20website_11_Nov_2011.pdf. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
10. *Committee on Publication Ethics*. Codes of conduct and best practice guidelines. Dostupno na: <http://publicationethics.org/resources/code-conduct>. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
11. *European Association of Science Editors*. Golden rules for scholarly journal editors. Dostupno na: <http://www.ease.org.uk/publications/ease-toolkit-journal-editors/golden-rules-scholarly-journal-editors/>. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
12. *World Association of Medical Editors*. Recommendations on publication ethics policies for medical journals. Dostupno na: <http://www.wame.org/about/recommendations-on-publication-ethics-police>. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
13. *International Society for Medical Publication Professionals*. GPP3 Guidelines. Dostupno na: <http://www.ismpp.org/gpp3>. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
14. Battisti WP, Wager E, Baltzer L i sur. Good publication practice for communicating company-sponsored medical research: GPP3. *Ann Intern Med* 2015;163:461–4.
15. *Equator Network*. What we do and how we are organized. Dostupno na: <http://www.equator-network.org/about-us/equator-network-what-we-do-and-how-we-are-organised/>. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
16. *International Committee of Medical Journal Editors*. About ICMJE. Dostupno na: <http://www.icmje.org/about-icmje/>. Datum pristupa: 15. 1. 2017.
17. Reyes HB. La relevancia del International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) para las publicaciones y la investigación médica. *Rev Med Chil* 2014;142:79–83.
18. *ICMJE*. Recommendations for the conduct, reporting, editing, and publication of scholarly work in medical journals. International Committee of Medical Journal Editors; 2013. [ažurirano u prosincu 2016.]. Dostupno na: <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>. Datum pristupa: 15. 1. 2017.

19. Matheson A. The ICMJE Recommendations and pharmaceutical marketing – strengths, weaknesses and the unsolved problem of attribution in publication ethics. *BMC Medical Ethics* 2016 Apr 4;17:20. doi: 10.1186/s12910-016-0103-7.
20. Gasparyan AY, Ayyavazyan L, Gorin SV, Kitas GD. Upgrading instructions for authors of scholarly journals. *CMJ* 2014;55:271–80.
21. Schriger DL, Arora S, Altman DG. The content of medical journal instructions for authors. *Ann Emerg Med* 2006;48:743–9.
22. Stojanovski J. Do Croatian open access journals support ethical research? Content analysis of instructions to authors. *Biochem Med* 2015;25:12–21.
23. Hrčak: portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske [Internet]. Zagreb: SRCE; 2016. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/>. Datum pristupa: 27. 12. 2016.
24. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Kriteriji za financijsku potporu znanstvenim časopisima i časopisima za popularizaciju znanosti (od 16. svibnja 2016.). Zagreb: MZO RH; 2016. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3804>. Datum pristupa: 12. 1. 2017.
25. *Directory of Open Access Journals* [Internet]. 2016. Dostupno na: <https://doaj.org/>. Datum pristupa: 12. 12. 2016.
26. *Sherpa/Romeo: Publisher copyright policies & self-archiving* [Internet]. Nottingham: University of Nottingham; 2016. Dostupno na: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php?la=en&fIDnum=&mode=simple>. Datum pristupa: 12. 12. 2016.
27. *DOAJ*. DOAJ to remove approximately 3300 journals. Posted on 09.05.2016. Dostupno na: <https://blog.doaj.org/2016/05/09/doaj-to-remove-approximately-3300-journals/>. Datum pristupa: 6. 7. 2017.
28. *International Committee of Medical Journal Editors*. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. *N Engl J Med* 1997;336:309–16.
29. *International Committee of Medical Journal Editors*. Journals following the ICMJE recommendations. 2016. Dostupno na: <http://www.icmje.org/journals-following-the-icmje-recommendations/>. Datum pristupa: 15. 12. 2016.
30. *American Psychological Association*. Publication Manual of the American Psychological Association. 5. izd. Washington: American Psychological Association; 2001.
31. *Kilkenny C, Brown WJ, Cuthill IC, Emerson M, Altman DG*. Improving bioscience research reporting: The ARRIVE guidelines for reporting animal research. *PLoS Biol* 2010;8(6):e1000412. doi: 10.1371/journal.pbio.1000412.
32. *Creative Commons*. About the licences. Dostupno na: <https://creativecommons.org/licenses/>. Datum pristupa: 25. 1. 2017.
33. *Wager L*. Do medical journals provide clear and consistent guidelines on authorship? *MedGenMed* 2007;9:16.
34. *Rosenberg J, Bauchner H, Backus J i sur*. The new ICMJE recommendations. *Dan Med J* 2013;60:1–2.
35. *Igi R*. Conflicting interests involved in the process of publishing in biomedical journals. *J BOUN* 2015;20:1373–7.
36. *International Committee of Medical Journal Editors*. ICMJE form for disclosure of potential conflicts of interest. 2016. Dostupno na: <http://icmje.org/conflicts-of-interest/>. Datum pristupa: 25. 1. 2017.
37. *ClinicalTrials.gov* [Internet]. 2017. Dostupno na: <https://clinicaltrials.gov/>. Datum pristupa: 10. 7. 2017.
38. *Stojanovski J*. Pohrana radova u OA repozitorij i autorska prava. Dostupno na: <https://lib.irb.hr/web/vijesti/item/1924-open-access-repository-author-rights/1924-open-access-repository-author-rights.html?lang=hr&tmpl=component&type=raw>. Datum pristupa: 7. 7. 2017.
39. *Hebrang Grgić I*. Citatna prednost znanstvenih radova objavljenih u otvorenom pristupu. U: Lasić Lazić J, ur. Informacijska tehnologija u obrazovanju. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; 2014, str. 155–169.
40. *Barić H, Polšek D, Andrijašević L, Gajović S*. Open access – is this the future of medical publishing? *Croat Med J* 2013;54:315–8.
41. *Hrvatski sabor*. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije. Narodne novine 2014;124:2364.
42. *Mašić I, Begić E, Donev DM i sur*. Sarajevo Declaration on integrity and visibility of scholarly publications. *Croat Med J* 2016;57:527–9.

FLUDARABIN, CIKLOFOSFAMID I RITUKSIMAB (FCR) U LIJEČENJU BOLESNIKA S KRONIČNOM LIMFOCITNOM LEUKEMIJOM (KLL): ISKUSTVO KLINIČKOGA BOLNIČKOG CENTRA ZAGREB

FLUDARABINE, CYCLOPHOSPHAMIDE AND RITUXIMAB (FCR) IN THE TREATMENT OF CHRONIC LYMPHOCYTIC LEUKEMIA (CLL): UNIVERSITY HOSPITAL CENTRE ZAGREB EXPERIENCE

IVAN KREČAK, SANDRA BAŠIĆ-KINDA, DINO DUJMOVIĆ, IDA HUDE, IVO RADMAN-LIVAJA,
KLARA DUBRAVČIĆ, KORALJKA GJADROV KUVEŽDIĆ, IVANA ILIĆ, IGOR AURER*

Deskriptori: Kronična limfocitna leukemija – farmakoterapija, komplikacije; Vidarabin – analozi i derivati, način uporabe i doziranje, nuspojave, terapijska primjena; Ciklofosfamid – način uporabe i doziranje, nuspojave, terapijska primjena; Rituksimab – način uporabe i doziranje, nuspojave, terapijska primjena; Protutumorski lijekovi – način uporabe i doziranje, nuspojave, terapijska primjena; Kombinirani protutumorski kemoterapijski protokoli – način uporabe i doziranje, nuspojave, terapijska primjena; Ishod liječenja; Indukcija remisije; Preživljenje bez progresije bolesti

Sažetak. U kliničkim je studijama kombinacija fludarabina, ciklofosfamida i rituksimaba (FCR) pokazala odlične rezultate u liječenju bolesnika s kroničnom limfocitnom leukemijom (KLL) i postala zlatni standard u prvoj liniji liječenja takvih

* Odjel interne medicine, OB Šibensko-kninske županije (Ivan Krečak, dr. med.), Zavod za hematologiju, Klinika za unutarnje bolesti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, KBC Zagreb (prim. Sandra Bašić-Kinda, dr. med.; dr. sc. Dino Dujmović, dr. med.; Ida Hude, dr. med.; prim. Ivo Radman-Livaja, dr. med.; prof. dr. sc. prim. Igor Aurer, dr. med.), Klinički zavod za laboratorijsku dijagnostiku, Klinička jedinica za staničnu imunodijagnostiku i postupke *in vitro*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, KBC Zagreb (Klara Dubravčić, mag. med. bio-

kem.), Klinički zavod za patologiju i citologiju, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, KBC Zagreb (dr. sc. Koraljka Gjadrov Kuveždić, dr. med.; dr. sc. Ivana Ilić, dr. med.)

Adresa za dopisivanje: Dr. I. Krečak, Odjel interne medicine, Opća bolnica Šibensko-kninske županije, Stjepana Radića 83, 22000 Šibenik; e-mail: kreckak.ivan@gmail.com

Primljeno 13. veljače 2017., prihvaćeno 24. srpnja 2017.